

IDENTITAT CULTURAL A LA XARXA

Imma Tubella

*Professora i vicerectora de Relacions Internacionals
de la Universitat Oberta de Catalunya, (UOC)*

En la revista realitzada entrats els anys cinquanta, Albert Einstein va dir que en el que portàvem de segle havien esclatat tres bombes majors: la demogràfica, l'atòmica i la de les telecomunicacions. Aquesta darrera, també coneguda com a *segon diluvi* (no d'aigua, sinó d'informació), es produeix pel caràcter explosiu i caòtic del creixement de les xarxes de comunicació. Caos generat per l'enorme quantitat de dades disponibles en brut, la densitat i la facilitat per als contactes transversals.

Es parla del desbordament caòtic d'informació (caosmosi), inundació de dades, aigües tumultuoses, guerra d'imatges... En realitat, Einstein predeia la bomba informàtica i deia que la interactivitat seria a la informació el que la radioactivitat a l'energia i que comportaria la desintegració de la matèria i de les persones que integren la nostra societat. Desintegració no entesa físicament sinó conceptualment.

Vista de manera positiva, la revolució de les comunicacions possibilita contactes, transmissió de la informació, transmissió del coneixement, descobriment pacífic de la diferència... És el que Pierre Levy simbolitza amb la imatge de l'arca de Noè: els orígens dintre del caos.

Podem aproximar-nos a aquests orígens, a aquesta nova societat que anomenarem societat de la informació, des d'una nova perspectiva tecnològica, que paradoxalment ens conduirà cap a una utopia en la qual sentirem a parlar de llibertat digital, tecnologies de l'alliberament, poder a l'individu, etc., o des d'una perspectiva de pensament crític que ens conduirà a posicions properes al neoludisme. Jo, personalment, m'inclino per la utopia tot i que entenc que l'exaltació dels tècnics ha de ser equilibrada (mai frenada o reprimida) amb la reflexió dels humanistes, per tal que la nova llibertat no sigui traïda pels seus mateixos abusos.

Així com cada revolució té les seves utopies, tota revolució també comporta por i les respectives croades en contra. La revolució de la comunicació *sense normes ni fronteres* ja ha provocat reaccions que reclamen regulació i

quotes. Referint-se a la societat de la informació i a la pèrdua de poder de l'estat, Hervé Bourges recordava una cita de Charles Baudelaire que sintetitza molt bé un determinat corrent de pensament: «res no és tan perillós com la llibertat absoluta». Afortunadament, hi ha qui pensa el contrari.

La revolució impulsada per Guttemberg va acabar amb el monopoli de la informació i el coneixement per part de l'estat i l'Església respectivament (malgrat que els primers llibres impresos foren la Bíblia i missals). Esperem que la que vivim remati el seu poder jeràrquic, ja que actualment la producció i la distribució d'informació soscaven el flux tradicional d'informació i, amb aquest, les estructures tradicionals d'organització social, com per exemple l'estat, la burocràcia i totes les organitzacions afins.

La conseqüència és que aquestes estructures es troben a punt de col·lapse mentre que les alternatives a les seves funcions no només són possibles sinó desitjables per a la majoria.

McLuhan deia que cada nova tecnologia canvia la manera de percebre la realitat que té cada un dels nostres òrgans. Pot ser que les noves tecnologies de la informació canviïn no només la nostra percepció de la realitat sinó també a nosaltres mateixos i constitueixin la base per a una nova cultura de simulacions i reconsideracions fonamental per a la identitat individual i col·lectiva, que transformi les relacions entre persones i pobles.

Nosaltres, els qui pertanyem a cultures acostumades a sobreviure a situacions difícils, som els qui estem més preparats per a entendre-ho perquè, entre d'altres coses, no hi tenim res a perdre.

Cap al 1860, la comunicació va quedar consagrada com un *agent de civilització*. A partir de les xarxes de ferrocarril, telègraf, cable submarí, canals (Suez), etc. la representació del món va començar a plasmar-se en forma d'una gran xarxa. La seva universalitat era l'imperi britànic.

El nou sistema de comunicació basat en la integració digitalitzada i multimèdia inclou i abasta totes les expressions culturals i, el que és més important, debilita el poder simbòlic dels emissors tradicionals de valors: església, estat, política (no desapareixen, però es debiliten si no es recodifiquen dins del nou sistema, on, llavors, el seu poder es multiplicaria). Al mateix temps que transforma radicalment l'espai i el temps, fonament de l'encara actual ordre de nacions i estats, el ciberespai està, per definició, desterritorialitzat.

Per altra banda, el poder en la societat de la informació no es mesura per béns tangibles (terra o capital) sinó intangibles: coneixement. I en aquesta societat el coneixement no és només una cosa que hom produeix sinó una cosa en la qual hom participa. El control per part de l'estat de l'espai i del temps ja està superat pel flux de capital, béns, serveis, tecnologia, comunicació i informació a través de xarxes globals que funcionen sense jerarquies.

Aquestes xarxes que connecten milions de persones en nous espais intemporals i han canviat no només la nostra forma de pensar (estructures mentals) sinó la nostra pròpia identitat (o la percepció que en tenim). El cibe-

respai és un nou mitjà on projectar les nostres idees i fantasies. L'ordinador és, de moment, l'eina que ens permet fer-ho. En aquest món som el que volem ser; ningú no ens ho impedeix. Tot depèn de la nostra pròpia voluntat.

La pantalla és el mirall d'Àlícia, no el de Blancaneu que només ens torna una imatge de nosaltres mateixos més o menys adaptada al nostre gust. Caldria reflexionar més sobre la televisió i el seu impacte sobre la identitat, mirall o reflex de la realitat. La pantalla de l'ordinador és el mirall d'Àlícia, portal a móns virtuals. Creuem el portal sols, però quan ho fem trobem gent amb els nostres mateixos interessos, amb els quals ens podem comunicar. En el ciberespai parlem, intercanviem idees, comprem, venem, seduïm, aprenem, ens decebem, ens curem, militem i assumim personalitats múltiples, com Pessoa amb els seus heterònims.

Com afecta aquesta cultura de la simulació el nostre món real? Cada època construeix les seves pròpies metàfores. No fa pas gaire l'estabilitat era un valor social i cultural. Avui el que compte és l'habilitat per adaptar-se i canviar. En aquesta cultura de la flexibilitat en la qual estem immersos, Internet és un magnífic laboratori per a estudiar la construcció i reconstrucció de la identitat, des del propi jo a la comunitat.

En el ciberespai acceptem que existir és un acte de voluntat que cal cultivar amb esforç, que cal flexibilitzar, adaptar, transformar i redefinir. Que identitat és multiplicitat, que construïm el nostre jo a partir de molts jos, que el que percebem com un és un conglomerat d'uns. Que la nostra identitat és un procés d'invenció de nosaltres mateixos que ens condueix a relacionar-nos i connectar-nos per afinitat i per voluntat amb altres identitats.

La identitat és un principi organitzatiu on les normes es construeixen, no es reben, en la mateixa línia de quan dèiem que en la societat de la informació el coneixement no només implica producció sinó participació. De la mateixa manera que el ciutadà del món no existeix sense una prèvia identitat, en el ciberespai tampoc, només que aquí existir o no existir és una qüestió de voluntat, no d'imposició. En el ciberespai hom és el que és sense discussió; no hi ha estat, policia o exèrcit que ho impedeixi. Tots ho respecten.

En els segles XVIII, XIX i XX s'ha imposat la idea de reduir a unitat la diversitat. Hi ha qui parla de diversitat convergent, però, en tot cas, del que es tracta és d'acceptar la diversitat com un valor positiu pràctic, no només teòric, que impliqui l'acceptació de la multiculturalitat com a tret d'identitat.

El caràcter racional nord-americà es basa (a pesar de les seves múltiples contradiccions) en aquesta estructura de pensament. Al Japó trobem un concepte, *Nihonhiron*, que podríem traduir com *allò que és japonès entès com a procés*, enfront del *Kokukat*, que és *allò que és japonès sense discussió*, allò que no és discutible ni movable. En àrab hi ha un altre concepte suggerent: *Ummah*. És el concepte d'identitat no subjecte a limitacions territorials, lingüístiques o racials (la sobirania pertany a Déu i no a l'estat).

Una altra idea suggerent és que el concepte *comunicació* tal com l'ente-

nem nosaltres quan parlem de teoria de la comunicació, no d'instruments tecnològics, no existeix. En tot cas, existeix un procés definit per la interrelació dels conceptes com ara germandat, cohesió, unitat, enteniment, interrelació.

Aquestes formes de pensament són més properes al funcionament de les xarxes que a les concepcions inamovibles i rígides a les quals ens va induir el pensament dels segles XIX i XX. L'antiga idea de comunitat exclouent, inflexible, aïllada, inamovible, monolítica i homogènia basada més en el pensament antropològic que sociològic dóna pas (o esperem que així sigui) a una nova idea centrada en l'acció, en el fer, en el construir. En aquesta nova estructura de pensament basada en les xarxes, les comunitats no són llocs on tancar-se i emmurallar-se; són grups de persones amb interessos, projectes i objectius comuns. Segurament, amb trets bàsics compartits, però en constant evolució.

Identitat, doncs, viscuda com a experiència en constant canvi. Les identitats es construeixen (i per això té importància l'impacte dels mitjans de comunicació en la seva formació). En tot cas, seguint amb l'exemple, la història, el territori, la biologia i la cultura tradicional són materials de construcció que, perquè siguin útils, necessiten un projecte al qual s'ha de donar forma i que aportarà factors de valor afegit per part dels qui el construeixen o, més ben dit, vulguin construir-lo.

El que és important per a mi, quan m'aproximo al tema *identitat i xarxa*, és el fet (o encara esperança) que Internet (o el funcionament en xarxes) canviï les estructures de pensament i les apropiï a les identitats de base, a partir de les quals es construirà el que hi hagi la voluntat de construir. Internet no rima ni amb imperi, ni amb estat, ni amb poder central, ni amb jerarquia. En tot cas, amb descentralització i capacitat de connexió. Però, per a connectar-se, cal ser algú.

A la web, la forma de construir-se una identitat és començar per construir una *homepage*. A partir del que hom és, sap i li interessa, desenvolupa la seva capacitat de connexió i assimilació. En aquest context, el sol fet d'existir no serveix de res. Cal esforçar-se (tenir voluntat) a transmetre un projecte que interessi a d'altres.

La multiplicitat no és viable ni significa acumulació de personalitats (identitats) incapaces de comunicar-se. Com podem ser múltiples i coherents al mateix temps? Som múltiples perquè vivim en realitats múltiples, tant en la realitat virtual com en la virtualitat real.

Quan entenguem que en aquest context l'anul·lació i l'intent de domini i extermini són inútils, haurem avançat una enormitat. Internet ens ajuda (o hauria d'ajudar-nos) a desenvolupar models. És un laboratori, un simulador. Admet la construcció de comunitats imaginàries, el desenvolupament de la pròpia utopia. Ningú no m'ho impedirà, si actuo sobre la base del respecte. Internet ens anima a pensar no en el *nosaltres* contra *ells* (els altres, de Sar-

tre) sinó en *nosaltres* amb identitat pròpia, connectats amb *ells* amb identitat pròpia; d'altra manera, no hi hauria cap raó d'existir.

Goytisoló, en el seu recent llibre *Escalera hacia el cielo*, diu que fins ara la comunicació no s'ha emprat per comunicar, per interrelacionar-se, sinó per atacar. Esperem que la societat de la informació sigui societat del coneixement i societat del respecte, perquè si no hi ha respecte no hi ha connexió, de la mateixa manera que sense voluntat no som res.

Tant de bo Internet serveixi per a canviar les nostres estructures mentals, per a fomentar que la nostra imaginació prescindeixi de fronteres i límits i, sobretot, per a eliminar la necessitat que algú senti la necessitat de dominar la nostra personalitat i els nostres somnis.